

אוקטובר, 2021  
חשוון, תשפ"ב

## היערכות לקראת המבחן הפנימי באוריינות שפה לכיתות ח – תשפ"ב הנחיות והסברים לבית הספר

שלום רב,

בשנת הלימודים הנוכחית, יועבר לתלמידי כיתה ח' **מבחן פנימי באוריינות שפה**. המבחן בודק מיומנויות אורייניות המשותפות לדיסציפלינות שונות לצד מיומנויות אורייניות דיסציפלינריות הייחודיות לכל תחום דעת (ראו פירוט בנספח). המבחן פותח בצוות פיתוח רחב שכלל אנשי פיתוח משני מגזרי השפה, עברית וערבית, והוא זהה ברובו לשני המגזרים.

מבחן זה, לצד מגוון כלי הערכה פנימיים נוספים שראמ"ה מנגישה לרשות בתי הספר, הוא חלק מתהליך הטמעה הדרגתי של תרבות הערכה פנימית מיטבית מקדמת למידה. המבחן יאפשר לבתי הספר להעריך את רמת השליטה של התלמידים בתחום אוריינות השפה, לאתר פערים ולמקד את המשך תכנון ההוראה והלמידה. בית הספר **אינו** נדרש לדווח על התוצאות לגורם כלשהו. על-פי מודל ההערכה החדש "תמונת מצב", בשנים הבאות תהיה הערכה זו חיצונית לכל כיתות ח בכל בתי הספר ותקיים בראשית שנת הלימודים.

### המועד המומלץ להעברת המבחן הפנימי באוריינות שפה הוא יום שלישי, 21.12.2021, י"ז בטבת תשפ"ב.

בתי הספר רשאים לקבוע מועד מאוחר יותר, לפי שיקול דעתם, אך עליהם להביא בחשבון את האפשרות שהטקסטים והשאלות ייחשפו לתלמידים עוד בטרם העברתם. אירועים כאלה התרחשו בשנים שעברו ופגעו בחלק מבתי הספר שבחרו מועדים מאוחרים מהמועדים המומלצים.

אנו מקווים כי המבחן החדש באוריינות שפה ישמש בעבור בית ספרך כלי הערכה מועיל המצטרף לכלי הערכה אחרים בהם נעשה שימוש פנימי לצורך שיפור תהליכי ההוראה והלמידה.

### מהו המבחן החדש להערכה באוריינות שפה?

המבחן החדש נועד לבדוק את מיומנויות השפה של תלמידים בתחילת כיתה ח, בהתאם למסמך אבני דרך לשנת הלימודים תשפ"ב ועל פי עקרונות שלהב"ת (שילוב הבנה והבעה בתחומי הדעת השונים). מתכונת זאת נובעת מהצורך לקדם את אוריינות השפה בתחומי דעת נוספים. מיומנויות הבנה והבעה הן חלק מהמיומנויות שבוגר המערכת צריך לרכוש במהלך שנותיו בבית הספר. נוסף על כך, קיים רצון לקדם שיח בקרב צוותי ההוראה בבית הספר ודיאלוג בין תחומי הדעת על אודות המיומנויות האורייניות.

במבחן ייבדקו מיומנויות אורייניות המשותפות לתחומי דעת שונים לצד מיומנויות אורייניות דיסציפלינריות הייחודיות לכל אחד מהם. הטקסטים יהיו טקסטים אותנטיים ככל האפשר, הדומים לטקסטים הנלמדים במקצועות השונים, למשל היסטוריה, גאוגרפיה, ספרות, ומדעים. בכל שנה ייבחרו טקסטים מתחומי דעת שונים, כך שיהיה גיוון בין תחומי הדעת במהלך השנים. הטקסטים והשאלות אינם מתבססים על ידע קודם של התלמיד בתחומי הדעת, אך תיידרש שליטה במיומנויות אורייניות גנריות ודיסציפלינריות הנלמדות בתחומי הדעת השונים לרבות בלימודי שפת האם.

המבחן החדש יזמן יישום מערכתי של עקרונות שלהב"ת. הוא יאפשר למורים לבנות קהילות לומדות בבתי הספר ולקבל על עצמם אחריות משותפת להטמעת המיומנויות האורייניות שייבדקו.

## להלן הנחיות והסברים להנהלת בית הספר:

- המבחן להערכה באוריינות שפה לכיתה ח' מתמקד בהערכת הבנת הנקרא, כמפורט במפרט למורה. בשנה"ל תשפ"ב העברת המבחן תהיה פנימית בית-ספרית. כיוון שהמבחן הפנימי הוא כלי לעבודה רב-צוותית הן בהוראה הן בניתוח הממצאים ראוי כי גם צוות הבדיקה יורכב מהמורים בתחומי הדעת השונים, על-פי החלטת הנהלת בית הספר. כך גם ייצוג הציון עצמו ומשמעותו לתלמיד (שקלולו כחלק מהציון בתחומי הדעת וכדומה) יהיה על פי החלטת הנהלת בית הספר. משנת תשפ"ג ההערכה תהיה חיצונית.
  - חוברות מודפסות כמספר התלמידים וחומרים נלווים (מחונן, מדריך למורה וכו') יישלחו על-ידי ראמ"ה לבתי הספר. בתי ספר שיש בהם כיתות של החינוך המיוחד יכולים להזמין, לפי שיקול דעתם, חוברות גם בעבור התלמידים הלומדים בכיתות אלו, לכל תלמידי הכיתה או לחלקם.
  - בית הספר מתבקש למלא טופס מקוון (שהקישור אליו מופיע בהודעת הדוא"ל שנשלחה) ובו פרטים הנדרשים לקראת הערכות לשליחת החומרים לבית הספר.
  - לא נדרשת היערכות מיוחדת לקראת העברת המבחן הפנימי בבית הספר. הוראה מעמיקה ואיכותית על-פי תוכניות הלימודים ותוכניות העבודה היא דרך היערכות הנכונה. לכן, אין לפגוע בשגרת הלימודים לצורך הכנה מיוחדת לקראת העברת המבחן.
  - מכיוון שמדובר בכלי הערכה פנימי בית-ספרי, ומאחר שקיימת שונות בין בתי הספר בתהליכי ההוראה-למידה-הערכה ובתוכניות הלימודים הבית-ספריות, ייתכן שהמבחן אינו נמצא בהלימה מלאה עם תהליכים אלו. במקרים אלו יוכל הצוות החינוכי בבית הספר להתאים את תוכן המבחן, אופן העברתו, אופן הערכתו ואופן חישוב הציונים לצרכים הייחודיים של בית הספר. לשם כך חשוב שצוותי התחומים השונים בבית הספר יעיינו בשאלות, במפרט ובמחונן ויכירו אותם לפני העברת המבחן לתלמידים.
  - הליך הלמידה מניתוח תשובות התלמידים: חשוב ומומלץ כי צוותי התחומים השונים בבית הספר יבצעו ניתוח איכותני של תשובות התלמידים (נוסף על הניתוח הכמותי המתבצע באמצעות הכלי לחישוב ציונים), ובפרט חשוב לזהות דפוסים שכיחים של תשובות שגויות. את הניתוח מומלץ לבצע על בסיס המחונן המצורף למבחן. מהלך כזה הוא הזדמנות ללמידה שיתופית של צוותים מתחומים שונים בבית הספר, והוא עשוי לתרום משמעותית לשיפור תהליכי למידה, הוראה והערכה של אוריינות שפה בבית הספר.
  - **שימו לב:** נוסף על מיומנויות הבנת הנקרא שיוערכו במבחן המפורט לעיל, תוערך ההבעה בכתב של התלמידים ביחידת הערכה נפרדת ובה משימת כתיבה. משימת הכתיבה, שמהווה משימת המשך למבחן, מבוססת על הטקסטים שהתלמידים יקראו. מוצע להעביר את משימת הכתיבה כמה ימים לאחר העברת המבחן בשיעורי שפת-האם (עברית וערבית). יצוין כי גם בעתיד תהיה מטלת הכתיבה מטלה בית-ספרית הנפרדת מן ההעברה החיצונית.
  - בזמן ההיבחנות במבחן הפנימי מומלץ לספק לתלמידים את התנאים הניתנים להם בלמידה השוטפת ובמבחנים בבית הספר לאורך השנה. דוגמאות להתאמות אפשריות הן היבחנות בחדר נפרד ושקט, מתן תוספת זמן, חלוקת המבחן למקטעים קצרים.
  - לשאלות בנושא מילוי הטופס המקוון וקבלת החומרים אפשר לפנות לחברת "טלדור" (הזכיינית לתפעול המבחן) בטלפון: 1-599-501-100 שלוחה 1.
- בנושאים אחרים אפשר לפנות למשרדי ראמ"ה בטלפון: 073-3937777; או בדוא"ל: [rama@education.gov.il](mailto:rama@education.gov.il)
- בהבהרות הנוגעות לתכנים המתוארים במפרט המבחן יש לפנות למערך הפיקוח המקצועי על תחום הדעת (המפמ"רים של שפת-האם והמפמ"רים בתחומי הדעת השונים).

## נספח

### מהי אוריינות דיסציפלינרית?

אוריינות דיסציפלינרית פירושה שימוש בקריאה, הנמקה, חקירה, דיבור וכתובה הנדרשים כדי ללמוד וכדי ליצור ידע תוכני מורכב המתאים לדיסציפלינה ספציפית. המשמעות של מיומנויות אורייניות, כגון מיזוג מידע, פרשנות, הסקת מסקנות, השוואה וטיעון עשויה להיות שונה מאוד בדיסציפלינות שונות ודורשות מהלומד היכרות של מאפייני הדיסציפלינה. בעבור הלומד אוריינות דיסציפלינרית פירושה ללמוד לקרוא, לכתוב, לדבר ולנמק כמו חבר צעיר באותה קהילת ידע; להבין מה נחשב בדיסציפלינה לשאלה טובה, להוכחה, לבעיה ולפתרון; לעצב טיעונים כפי שעושים חברי הדיסציפלינה, למשל: הוכחות במתמטיקה, ניתוח מסמכים בהיסטוריה, פרשנות בספרות או בדיקת היפותזות במדעים. גם מושגים כלליים, כגון הסבר, הוכחה, השערה או נימוק הם מושגים שעשויה להיות להם משמעות ייחודית ושונה בכל תחום דעת, והכרתה של משמעות ייחודית זו היא חלק מן האוריינות הדיסציפלינרית (כהן ולבנת, 2011).<sup>1</sup>

### על מאפייני האוריינות הדיסציפלינריות בתחומי הדעת השונים:

#### • היסטוריה

לימודי ההיסטוריה מתאפיינים בדרישות אורייניות ספציפיות, כגון עמידה על מידת אמינותם של מקורות, זיהוי של הטיות להערכה ולאימות של טענות ושל עדויות. ספרי ההיסטוריה דורשים מן הלומד לקרוא מגוון עשיר של טקסטים מסוגות שונות, מקורות ראשוניים ומשניים במגוון סגנונות, ספרות יפה, שירה, מכתבים ועוד. לפיכך הם מספקים לתלמיד הזדמנות לחזק את מיומנויות הבנת הנקרא שלו ובה בעת לקדם גם את החשיבה הביקורתית.

יחסי הסיבה מרכזיים מאוד בלימודי ההיסטוריה, ובהם גם המושגים נימוק, גרימה ומניע – מושגים המתאימים לדיון בהתנהגות האדם. מושגים אלה קשורים בתיווך פרשני ותודעתו של בני אדם ובתהליכי היסק ושיקול דעת.

מושג מרכזי נוסף בחשיבה ההיסטורית הוא מושג הזמן. ראייה היסטורית פירושה ראיית הדברים בדרך המתחשבת בנתוני הרקע של הזמן ובתנועה על ציר הזמן.

אוריינות דיסציפלינרית בהיסטוריה פירושה "לעשות היסטוריה", כלומר לחשוב ולעבוד כמו היסטוריון. התלמידים צריכים לקבל גישה לכלים המשמשים בדיסציפלינה כדי להבין, להשוות ולפרש מקורות ראשוניים ומשניים. עליהם להעריך את הרעיונות המופיעים בטקסטים כדי לארגן את העדויות התומכות בטיעון מסוים.

לפירוט ולהרחבה קראו [בתוכנית הלימודים בהיסטוריה](#), עמודים 7-8, סעיף 10

ובתוכנית היסטוריה לחמ"ד, עמוד 9.

#### • מדע וטכנולוגיה

אחד המאפיינים של הטקסט במדעים הוא רב־אופניות (מולטי־מודליות), השילוב של טקסט עם מרכיב חזותי. כדי להבין את מלוא משמעותו של המושג המדעי הקורא צריך לקשר בין מידע מסוגות שונות, כלומר לעשות אינטגרציה בין המרכיב הסמנטי מילולי לבין המרכיב החזותי.

המיומנויות הנדרשות במדעים הן ניסוח טענה, שאילת שאלות, עיבוד נתונים והסקת מסקנות וזיהוי שלבי חקר.

לפירוט ולהרחבה קראו בתוכנית הלימודים במדע וטכנולוגיה המופיעה ב[מרחב הפדגוגי](#).

<sup>1</sup> כהן, א' ולבנת, ז' (2011). שפת המקצועות: ידע לשוני וביטויי במקצועות לימוד שונים בחטיבת הביניים. סקירה מוזמנת כחומר רקע לעבודת ועדת שפה ואוריינות, <http://education.academy.ac.il>

- **גאוגרפיה, אדם וסביבה**

תחום זה הוא אינטר־דיסציפלינרי המערב מיומנויות הן מתחום הגאוגרפיה הפיזית (מדעי כדור הארץ), ובכלל זה דורש את הקריאה ואת ההבנה של טקסטים חזותיים, הן מתחום הגאוגרפיה האנושית.

המיומנויות המפורטות בתוכנית הלימודים בתחום זה: טיעון על היבטיו השונים ופיתוח חשיבה ביקורתית בהקשר של דילמות חברתיות ומוסריות הקשורות בתחום הדעת, פיתוח כישורי הכללה והפשטה, הבחנה בין ממצא מדעי לבין דעה או התרשמות אינטואיטיבית, השוואה ומציאת קשרים בין מושגים ותופעות, שאילת שאלות, העלאת השערות, ניתוח של היצגים חזותיים והסקת מסקנות ממפות ומנתונים.

לפירוט ולהרחבה קראו בתכנויות הלימודים בגאוגרפיה, אדם וסביבה [לכיתות ז](#) ו [לכיתות ח](#).

- **ספרות**

במהותו של תחום הדעת הזה עומד הטקסט, השונה במהותו מהטקסטים בתחומים שצוינו לעיל. הטקסט בספרות הוא יצירה אומנותית הנקראת בעיניים פרשניות. עיקרי המיומנויות הנדרשות בתחום זה הם יכולת זיהוי מאפיינים לשוניים-סגנוניים-ז'אנריים בולטים בטקסט (ריאליזם, פנטסיה, מדע בדיוני וכיו"ב), יכולת זיהוי מבנים שונים בעלילה גם כשזו אינה משתלשלת באופן ליניארי בהכרח, זיהוי ערכים המופיעים במפורש או באופן מובלע ביצירה.

לפירוט ולהרחבה קראו [בתוכנית הלימודים בספרות](#).